Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumile

VVK 29.10 TOIMINGU VAIDLUSTUS

Märt Põder ja MTÜ Ausad Valimised, kes on antud asjas kaebajad, esitlesid end 28.10 kl 11:04 RKVS §19[4] lg2 vastavalt[1] ja asusid vaatlema VVK poolt 27.10 välja kuulutatud koosolekut[2], mille auditatiivne osa pidi algama 29.10 kl 13:30. Auditatiivse osa toimumise päeval kl 9:16 esitasid Märt Põder ja MTÜ koosolekule kolm taotlust[3], millest teine puudutas päevakorra 2. punkti opsüsteemide määramisest valija- ja kontrollrakednusele 2027. aasta Riigikogu valimistel.

Kaebajad taotlesid "mitte ühtegi operatsioonisüsteemi 2027. aasta Riigikogu valimistel valija- ja kontrollrakenduse loomiseks kehtestada, sest pole tõendatud, et üheski teadaolevas operatsioonisüsteemis oleks võimalik realiseerida valija- ja kontrollrakendust sellisel viisil, et elektroonilise hääletuse turvalisus ja töökindlus oleks tagatud RKVS §1, aga ka laiemalt PS §1, §56 ja §60 sätestatud põhimõtetele vastavalt" ja väitsid, et sellises olukorras ei ole VVK täitnud järelevalvekohustust:

> "Sellises olukorras ei täida VVK oma RKVS §9 lg1 kohustust valvata valimiste korraldajate tegevuse järele, sest ei ole iseseisvalt tutvunud sellega, kas raportites, uuringutes ja komisjonides huvirühmade või ekspertide poolt väljatoodud ning arutatud probleemid on leidnud lahenduse."

VVK pidi mõistma taotlust järelevalve algatamise taotlusena valimiste korraldaja üle RKVS §9 lg1, aga ka RKVS §14 lg5 tähenduses seoses koosolekul arutusele tuleva opsüsteemide kehtestamisega. HMS §6 uurimispõhimõtte ning haldusorgani üldise hoolsuskohustuse kohaselt on VVK-l kohustus järelevalvetaotluses väljatoodud asjaolusid ja tõstatatud küsimusi sisuliselt kaaluda ning esitatud taotlust tuleb korrakohaselt menetleda.

Kaebajate hinnangul ei menetlenud VVK 29.10 koosoleku käigus järelevalve-taotlust korrektselt, jättes ebaselgeks, kas taotlus on VVK ja selle koosolekuni jõudnud ning mis on selle menetluslik staatus. Seetõttu vaidlustavad kaebajad VVK tegevusetust järelevalvetaotluse menetlemisel 29.10 koosolekul.

Asjaolud

Taotlus jõudis VVK-ni enne koosolekut ja seda osundas koosolekul VVK liige Olari Koppel, märkides, et "koosoleku juhataja alguses sissejuhatuses ju mainis, et meile on laekunud avaldus Riigikogust ja saime teatavaks ka meie vaatleja Märt Põdra seisukohtadest, mis puudutasid elektroonilise hääletuse probleeme või väljendatud probleeme". Seega pidi VVK olema mõistnud, et koosolekut vaadelnud MTÜ Ausad Valimised ja Märt Põder on esitanud koosoleku vaatlejatena konkreetse päevakorrapunktiga seoses järelevalve taotluse.

VVK-le pidi olema arusaadav, et järelevalve taotlusega seoses tehtav otsus oleks võinud mõjutada päevakorrapunktis tehtavat opsüsteemide kehtestamise otsust. Sellele vaatamata jättis koosoleku juhataja vaatlemise käigus esitatud avalduse ja taotluse koosolekule tutvustamata, kuigi tutvustas koosolekule Riigikogu liikme poolt 28.10 esitatud sarnase taotlusega avaldust[4], sj jättes tutvustamata ka 28.10 Riigikogu korruptsioonivastase erikomisjoni temaatilise pöördumise[5].

Koosoleku päevakorras olnud opsüsteemide kinnitamise punkti saab VVK hinnangul[6] vähem või rohkem tinglikult lugeda "valimisel elektrooniline hääletamise lubamiseks". Kui Riigikohtu kohtuasja 5-25-17 punkti 10 järgi ei nähtunud kaebusest põhjusi, mida VVK pidanuks elektroonilise hääletamise süsteemi turvalisuse või töökindlusega seoses täiendavalt kaaluma, siis kaebajate järelevalvetaotlus põhjendas avaldatud raportitele ja artiklitele viidates, miks on põhjendatud kahtlus, et elektroonilise hääletuse turvalisust ja töökindlust pole võimalik tagada vastavalt RKVS §1, aga ka laiemalt PS §1, §56 ja §60 nõuetele. Seega oleks võinud järelevalve taotlusest tulenev otsus tuua kaasa täiendava kaalumise, kas elektroonilise hääletust lubada 2027. aasta Riigikogu valimistel, ja VVK otsus nr 105 sellest tulenevalt teistsuguse sisu[7].

Kuigi Olari Kopli vastava märkuse peale RVT esindajad kommenteerisid Märt Põdra poolt esitatud seisukohti, ilmselt puudutades sellega ka kaebajate taotlust ja oletatavasti ka korruptsioonivastase erikomisjoni pöördumises osutatut, ei saa RVT üldsõnalisi märkusi pidada sisuliseks järelevalvemenetluseks, eriti kuna taotlus järelevalveks puudutas RVT-d ennast kui elektroonilise hääletuse korraldajat ja läbiviijat, kelle ülesanne on RKVS §48[3] järgi valmistada ette elektroonline hääletus ja RKVS §15 lg1 p1 vastavalt tagada valimiste seadusekohane korraldamine, milleks sama paragrahvi lõike punkti 3 kohaselt korraldatakse vajalike tehniliste lahenduste arendus ja haldus ja sama paragrahvi lõike 2 punkti 8 kohaselt tehakse vajadusel VVK-le ettepanek mitte alustada elektroonilist hääletamist või peatada või lõpetada elektrooniline hääletamine täies ulatuses või osaliselt, kui elektroonilise hääletamise süsteemi turvalisust või töökindlust ei ole võimalik tagada selliselt, et elektroonilist hääletamist saaks läbi viia RKVS-i seaduse nõuete kohaselt.

Kuigi kaebajad ei saa väita, et RVT oleks ilmtingimata pidanud ettepaneku mõneks RKVS §9 lg2 p4 osutatud sammuks VVK-le tegema, nähtub kaebajate järelevalvetaotluses VVK-le esitatud asjaoludest, aga ka Riigikogu liikme avalduses ja Riigikogu korruptsioonivastase erikomisjoni pöördumises enne VVK 29.10 koosolekut tõstatatud küsimustest, et vajadust selliseks ettepanekuks või selliseks otsuseks VVK enda initsiatiivil võib pidada tõenäoliseks. Seejuures ei kata vajadust järelevalveks koosoleku muudetud päevakorras teiseks punktiks tõstatud E-ITS vaheauditi tutvustamine, sest tegu on üldist võrgu- ja infosüsteemide kaitset tagava infoturberaamistikuga, mis ei kata raportites ja artiklites tõstatatud spetsiiflisi küsimusi sellest, kas elektroonilise hääletust on võimalik läbi viia valimisseadustes, põhiseaduses või rahvusvahelistes lepetes sätestatud nõuetele vastavalt.

Kuna kaebajate avaldust ja taotlust osundas koosoleku käigus Olari Koppel

ja see sai sellega osaks koosolekust, siis pöördus koosolekul MTÜ-d Ausad Valimised esindanud Märt Põder viimase jooksvate küsimuste päevakorrapunkti lõpus koosoleku juhataja poole ja uuris, kas MTÜ avaldus VVK ja koosolekuni jõudnud ning kas selle taotlused protokollitakse.

Koosoleku juhataja kinnitas, et RVT registreerib avalduse ja taotluse, millega on kooskõlas, et avaldus ja taotlus on jõudnud 30.10 VVK kirjade registrisse[8]. Kuna aga 1) avaldus ja taotlus olid esitatud vaatlemise käigus VVK-le ja spetsiifiliselt selle 29.10 koosolekule seoses opsüstemide kehtestamise päevakorrapunktiga ja 2) koosoleku arutelus avaldust osutati, siis jäi vastusest selgusetuks, kuidas VVK menetles järelevalvetaotlust koosoleku päevakorra kontekstis ja kuidas tagati, et opsüsteemid kehtestatakse RKVS §1, aga ka laiemalt PS §1, §56 ja §60 sätestatud nõuetele vastavalt.

Kui ses küsimuses MTÜ-d Ausad Valimised esindanud Märt Põder palus seejärel koosoleku viimase, jooksvate küsimuste päevakorrapunkti lõpus täpsustada MTÜ esitatud ühistaotluse menetlemise lahtiseks jäänud asjaolusid, mis olid koosoleku vaatenurgast asjakohased, siis osutas koosoleku juhataja Riigikohtu kohtuasja 5-25-18 punkti 23, mille kohaselt on valimiste vaatleja tegevuse iseloom passiivne, st vaatleja jälgib komisjoni tegevust, mitte ei juhenda, abista ega korralda komisjoni tööd

Kaebajad ei pea sellist tõlgendust asjakohaseks, sest vaatleja passiivsuse doktriiniga ei kaasne, et vaatlejatel poleks õigust veenduda koosolekule esitatud avalduste või taotluste vastuvõtmises vm menetluslikes detailides. Kuivõrd koosoleku juhataja erinevalt koosolekute tavapärasest korraldusest ei võimaldanud taotluste vastuvõtmist ja muid menetluslikke küsimusi täpsustada koosoleku alguses ja esitatud taotlusi tutvustati tutvustati koosolekule selektiivselt, nende sisu samas siiski osutades, siis oli MTÜ-d esindanud Märt Põdral asjakohane pöörduda täpsustusteks koosoleku poole selle jooksvate küsimuste päevakorrapunkti lõpus.

Kaebeõigus

PSJKS §37 lg1 kohaselt saab isik vaidlustada valimiskomisjoni toimingu, kui sellega on rikutud tema subjektiivseid õigusi. Käesoleva kaebusega ei pöördu kaebajad Riigikohtusse avalikes huvides ega nõua, et VVK algataks tingimata järelevalvemenetluse või rakendaks kindla sisuga järelevalvemeedet. Kaebuse esemeks on kaebajate esitatud ühise järelevalvetaotluse korrakohaselt käsitlemata jätmine.

Riigikohtu kohtuasja 5-25-13 punkti 11 kohaselt toimub valimisasjades järelevalvemenetlus avalikes huvides ning isikul on õigus enda pöördumise korrakohasele menetlemisele, kuid mitte õigus nõuda järelevalvemenetluse algatamist või konkreetse meetme rakendamist. Käesoleva kaebuse nõue lähtub just sellest menetluslikust õigusest.

MTÜ Ausad Valimised oli VVK-le 29.10 esitatud ühisavaldus kaasesitaja

ning esitas taotluse enda nimel. Seetõttu puudutas VVK toiming vahetult MTÜ enda avalduse ja taotluse menetlemist. Lisaks osales MTÜ VVK 29.10.2026 koosolekul vaatlejana, kelle esindajana Märt Põder end esitles. MTÜ vaatlejastaatust ja esindusõigust tõendavad koosolekule registreerimise andmed ning digiallkirjastatud ühisavaldus.

Märt Põder oli ühisavalduse kaasesitaja ka enda nimel. Seetõttu puudutas VVK toiming ka tema isiklikult esitatud avalduse ja taotluse menetlemist. Märt Põder ei tugine siin üksnes asjaolule, et ta osales koosolekul MTÜ esindajana, vaid sellele, et ta esitas VVK-le järelevalvetaotluse kaebajana isiklikult ning VVK jättis ka tema enda avalduse suhtes menetlusliku seisukoha kujundamata.

Kaebajad esitavad seega kaebuse kumbki oma õiguste kaitseks, et saavutada oma avalduse korrakohane menetlemine. Kaebajate õiguste rikkumise hindamisel tuleb arvestada ka seda, et avaldus käsitles RKVS §9 lg1 ja §14 lg5 sätestatud VVK järelevalveülesannet ning konkreetset enne 2027. aasta Riigikogu valimisi tehtavat opsüsteemide kehtestamise otsust.

Märt Põder esitab alternatiivse taotluse enda kui valija õigustest lähtudes. PS §-d 1, 56 ja 60 kaitsevad tema õigust osaleda Riigikogu valimistel ning väljendada oma tahet vabalt ja salajaselt. PS §-d 13-15 kohustavad riiki tagama nende õiguste tõhusa kaitse. Samasisuline menetluslik kohustus tuleneb EIÕK 1. protokolli artiklist 3, mille järgi peab valijal olema tegelik võimalus lasta läbi vaadata tõsised ja põhjendatud taotlusi vabade valimiste ja salajase hääletuse puudujääkide kohta.

Taotlused

Eelnevast lähtuvalt taotlevad Märt Põder ja MTÜ Ausad Valimised põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumilt, et see:

1. tunnistaks õigusvastaseks VVK 29.10 tegevusetuse, mille tulemusel jättis VVK kaebajate poolt 29.10 kell 9:16 esitatud ühise järelevalvetaotluse korrakohaselt käsitlemata ega kujundanud selle kohta VVK nimel menetluslikku seisukohta, kuigi taotlus oli faktiliselt VVK-ni ja koosolekuni jõudnud;

2. kohustaks VVK-d PSJKS §46 lg1 p1 alusel tegema ühistaotluse suhtes uue toimingu, mille käigus VVK selgitab välja taotluse tegeliku sisu ja annab kaebajatele põhjendatud menetlusliku vastuse, sh selgitab, kas ja millistel põhjustel käsitleb taotlust RKVS §9 lg1-st ja §14 lg5-st tuleneva järelevalvepädevuse raames ning kas peab järelevalvemenetluse algatamist vajalikuks;

3. juhul kui kohus leiab, et ühistaotluse nõuetekohane menetlemine oleks võinud mõjutada VVK 29.10.2026 otsuse nr 105 sisu, tunnistaks otsuse õigusvastaseks ja tühistaks selle;

4. alternatiivselt eelnevate taotluste suhtes, juhul kui kohus leiab, et kaebaja-

tel puudub PSJKS §37 lg1 alusel õigus VVK tegevusetust vaidlustada või et VVK-l puudus kohustus ühistaotluse suhtes menetluslikku seisukohta kujundada, palub Märt Põder hinnata, kas selline olukord pole vastuolus PS §-dega 1, 13-15, 56 ja 60 ning EIÕK 1. protokolli artikliga 3, kuna ei taga valijale tõhusat võimalust lasta läbi vaadata tõsiseid ja põhjendatud väiteid valimiste vabadust, hääletamise salajasust või valija tahte usaldusväärset väljendamist mõjutavate süsteemsete puuduste kohta, ning kujundada vastuolu lahendamiseks vajalik põhiseaduse- ja konventsioonikohane tõlgendus.

Viited

1. *AVALDUS ja TAOTLUS: VVK 29.10 koosoleku vaatlemine ja selle materjalid* (28.10.2026)
2. *Vabariigi Valimiskomisjoni koosolek 29. oktoobril 2026* (27.10.2026)
3. *TAOTLUSED: töökorra arutelu, opsüsteemide kehtestamine ja E-ITS arutelu* (29.10.2026)
4. *Seoses elektroonilise valimissüsteemi kinnitamisega* (28.10.2026)
5. *Elektroonilise valimise turvalisuse tagamisest* (28.10.2026)
6. *O. Tomsoni kaebuse edastamine Riigikohtule* (14.07.2025)
7. *Operatsioonisüsteemide määramine valijarakendusele ja hääle kontrollrakendusele Riigikogu 2027. aasta valimistel* (29.10.2026)
8. *M. P. ja MTÜ Ausad Valimised taotlus 2 29.10.2026* (29.10.2026)